

Sygn. akt I UK 424/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 1 grudnia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Myszka (przewodniczący)

SSN Jolanta Frańczak (sprawozdawca)

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec

w sprawie z odwołania J. C.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w P.
o rentę z tytułu niezdolności do pracy,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 1 grudnia 2016 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 2 lipca 2015 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w O. wyrokiem z dnia 20 grudnia 2013 r. umorzył postępowanie w zakresie odwołania wnioskodawczyni J. C. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w P. z dnia 27 lipca 2012 r. i z dnia 7 sierpnia 2012 r. (pkt I) oraz oddalił odwołanie od

decyzji z dnia 25 września 2012 r. odmawiającej wnioskodawczyni prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy (pkt II).

Sąd Okręgowy ustalił, że wnioskodawczyni J. C. pobiera rentę socjalną przyznaną jej na okres od dnia 1 lipca 2011 r. do dnia 30 września 2016 r. Lekarz orzecznik ZUS orzeczeniem z dnia 15 września 2011 r. stwierdził, że wnioskodawczyni jest całkowicie niezdolna do pracy do dnia 30 września 2016 r., a niezdolność ta powstała w dniu 1 lutego 2003 r. i ma związek z naruszeniem sprawności organizmu powstałym przed ukończeniem 18 roku życia, lub w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyżej - przed ukończeniem 25 roku życia lub w trakcie studiów doktoranckich lub aspirantury naukowej. Na skutek sprzeciwu wnioskodawczyni od tego orzeczenia, komisja lekarska ZUS w orzeczeniu z dnia 15 lutego 2012 r. podzieliła stanowisko lekarza orzecznika, z tym że wskazała, iż daty powstania niezdolności nie da się ustalić. Wobec tego za datę powstania niezdolności do pracy organ rentowy przyjął datę złożenia wniosku, a to dzień 5 grudnia 2011 r. Decyzją z dnia 27 lipca 2012 r. organ rentowy odmówił wnioskodawczyni prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, ponieważ nie spełniała ona warunku, o którym mowa w art. 57 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (obecnie jednolity tekst: Dz. U. z 2016 r., poz. 887 ze zm., dalej jako ustawa o emeryturach i rentach lub ustawa). Nie udowodniła bowiem pięciu lat okresów składkowych i nieskładkowych w ostatnim dziesięcioleciu licząc od daty zgłoszenia wniosku o rentę lub od daty powstania niezdolności do pracy, jako że posiada okres ubezpieczenia wynoszący ogółem 8 lat, 7 miesięcy i 19 dni okresów składkowych i nieskładkowych, w tym jako okres uwzględniony przy rozpatrywaniu prawa do renty - 3 lata i 22 dni. Po ponownym przeanalizowaniu okresów stażu ubezpieczeniowego wnioskodawczyni organ rentowy uchylił decyzję z dnia 27 lipca 2012 r. i wydał kolejną decyzję odmowną z dnia 7 sierpnia 2012 r. Ustalił, że wnioskodawczyni udokumentowała okres ubezpieczenia wynoszący 2 lata i 11 miesięcy, w tym okres składkowy 2 lata, 2 miesiące i 7 dni, a nieskładkowy (ograniczony do 1/3 udowodnionych okresów składkowych) 8 miesięcy i 23 dni. Również decyzja z dnia 7 sierpnia 2012 r. została uchylona, a po uwzględnieniu prawidłowego wykazu okresów niezdolności do pracy w trakcie zatrudnienia w XLVI

Liceum Ogólnokształcącym w W., decyzją z dnia 25 września 2012 r. organ rentowy ponownie odmówił wnioskodawczyni prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, ponieważ wykazała ona okres ubezpieczenia wynoszący 2 lata, 11 miesięcy i 8 dni, w tym okres składkowy w wymiarze 2 lat, 2 miesięcy i 13 dni, a nieskładkowy (ograniczony do 1/3 udowodnionych okresów składkowych) 8 miesięcy i 25 dni.

Celem ustalenia daty powstania niezdolności do pracy Sąd Okręgowy przeprowadził dowód z opinii biegłych lekarzy sądowych neurologa i psychiatry. Z opinii tych wynikało, że wnioskodawczyni jest częściowo niezdolna do pracy od dnia 18 lutego 2003 r. do dnia 1 grudnia 2006 r. oraz całkowicie niezdolna do pracy od dnia 2 grudnia 2006 r. do dnia 31 grudnia 2014 r. Co do przesłanki wymaganego stażu ubezpieczeniowego Sąd Okręgowy stwierdził, że uwzględniając powyższe daty powstania częściowej, a następnie całkowitej niezdolności do pracy należy przyjąć, że na datę powstania częściowej niezdolności, tj. na dzień 18 lutego 2003 r. wnioskodawczyni powinna wykazać 3 - letni okres składkowy i nieskładkowy, a na datę powstania całkowitej niezdolności, czyli na dzień 2 grudnia 2006 r. 4 - letni okres składkowy i nieskładkowy. W przypadku osoby, która poprzednio była częściowo niezdolna do pracy, a obecnie jest całkowicie niezdolna do pracy, należy zbadać czy spełnia warunki do renty z tytułu niezdolności do pracy w odpowiedniej dacie, różnej dla każdego rodzaju tej niezdolności. Sąd Okręgowy za udowodnione uznał okresy składkowe wynoszące łącznie 2 lata, 4 miesiące i 9 dni oraz okresy nieskładkowe w wymiarze 5 lat, 4 miesięcy i 13 dni. A zatem ogólny staż ubezpieczeniowy wnioskodawczyni wyniósł 3 lata, 1 miesiąc i 23 dni, w tym 2 lata, 4 miesiące i 9 dni okresów składkowych oraz 9 miesięcy i 14 dni okresów nieskładkowych. Wnioskodawczyni na datę powstania częściowej niezdolności do pracy spełniła więc warunek wymaganego 3-letniego okresu składowego i nieskładkowego, jednak jej niezdolność do pracy nie powstała w okresach wskazanych w ustawie ani w okresie 18 miesięcy od ustania tych okresów. Uwzględniony okres od dnia 1 października 2001 r. do dnia 30 września 2004 r. to okres studiów nie wymieniony w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach. Z kolei na datę powstania całkowitej niezdolności do pracy wnioskodawczyni nie osiągnęła wymaganego 4-letniego okresu składkowego i nieskładkowego. Na tej

podstawie Sąd Okręgowy oddalił odwołanie od zaskarżonej decyzji z dnia 25 września 2012 r. oraz umorzył postępowanie w zakresie odwołania od decyzji z dnia 27 lipca 2012 r. oraz z dnia 7 sierpnia 2012 r.

Apelację od tego wyroku złożyła wnioskodawczyni zarzucając wydanie orzeczenia w oparciu o niekompletny materiał dowodowy, pominięcie opinii biegłego sądowego z zakresu medycyny pracy oraz jednostronną ocenę dowodów przez przyjęcie, że biegli prawidłowo ocenili datę powstania częściowej i całkowitej niezdolności do pracy, mimo iż w tych okresach ukończyła ona studia i pracowała do 2008 r.

Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w B. wyrokiem z dnia 2 lipca 2015 r. zmienił zaskarżony wyrok w punkcie II i poprzedzając go decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w P. z dnia 25 września 2012 r. i przyznał wnioskodawczyni prawo do okresowej renty z tytułu całkowitej niezdolności do pracy od dnia 1 grudnia 2011 r. do dnia 30 września 2016 r. (pkt I), a także zasądził od Skarbu Państwa (Sądu Apelacyjnego) na rzecz adwokat U. D. tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu kwotę 147,60 zł, w tym kwota 27,60 zł tytułem podatku od towarów i usług (pkt II).

W ocenie Sądu Apelacyjnego, Sąd pierwszej instancji poczynił prawidłowe ustalenia faktyczne dotyczące oceny stanu zdrowia wnioskodawczyni oraz dat powstania niezdolności do pracy, jednak wadliwie ocenił spełnienie przesłanek warunkujących przyznanie prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy wynikających z art. 57 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach. Zdaniem Sądu Apelacyjnego wnioskodawczyni spełniła wszystkie trzy przesłanki z art. 57 ust. 1 ustawy, zgodnie z którym renta z tytułu niezdolności do pracy przysługuje ubezpieczonemu, który spełnił łącznie następujące warunki: 1) jest niezdolny do pracy; 2) ma wymagany okres składkowy i nieskładkowy, 3) niezdolność do pracy powstała w okresach, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 1 i 2, pkt 3 lit. b, pkt 4, 6, 7 i 9, ust. 2 pkt 1, 3-8 i 9 lit. a, pkt 10 lit. a, pkt 11-12, 13 lit. a, pkt 14 lit. a i pkt 15-17 oraz art. 7 pkt 1-3, 5 lit. a, pkt 6 i 12, albo nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania tych okresów. Istnienie niezdolności do pracy Sąd pierwszej instancji ustalił na podstawie dowodów z opinii biegłych lekarzy sądowych, których organ rentowy nie kwestionował. Uwzględniając wnioski dowodowe apelacji, Sąd Apelacyjny

uzupełnił jednak postępowanie dowodowe o przeprowadzenie dowodów z opinii biegłych lekarzy sądowych z zakresu psychiatrii i neurologii, którzy wyjaśnili, że za datę powstania częściowej niezdolności do pracy należało uznać datę podjęcia przez wnioskodawczynię leczenia w Poradni Zdrowia Psychicznego, a za datę powstania całkowitej niezdolności do pracy datę rozpoczęcia hospitalizacji w Oddziale Psychiatrycznym, a także o dowód z opinii biegłej z zakresu medycyny pracy. Wobec trudności w ustaleniu daty powstania częściowej niezdolności do pracy biegła przychyliła się do okresów początkowych niezdolności ustalonych przez biegłych sądowych z zakresu psychiatrii i neurologii. Wobec powyższego Sąd Apelacyjny uznał, że od dnia 18 lutego 2003 r. do dnia 1 grudnia 2006 r. wnioskodawczyni była osobą częściowo niezdolną do pracy, zaś od dnia 2 grudnia 2006 r. nastąpiło pogorszenie jej stanu zdrowia powodujące całkowitą niezdolność do pracy. Tym samym spełniła ona podstawowy warunek przyznania prawa do świadczenia rentowego, ponieważ obecnie jest całkowicie niezdolna do pracy.

Sąd Apelacyjny zaznaczył, że częściowa niezdolność do pracy, datowana na dzień 18 lutego 2003 r., nie powstała w wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach okresach, uwzględnianych przy ocenie spełnienia przesłanki czasu powstania niezdolności do pracy, lecz w uwzględnionym do stażu ubezpieczeniowego okresie studiów, zatem w okresie nieskładkowym (art. 7 pkt 9 ustawy) nie wymienionym w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach. Niemniej jednak w orzecznictwie utrwalony jest pogląd, że dla spełnienia warunku określonego w tym przepisie przez osobę częściowo niezdolną do pracy przed podjęciem zatrudnienia i wykonującą pracę odpowiednią do jej możliwości zdrowotnych wymagane jest pogorszenie stanu zdrowia w stopniu uniemożliwiającym wykonywanie pracy w dotychczasowym ograniczonym zakresie. Dotyczy to właśnie wnioskodawczyni, która stała się częściowo niezdolna do pracy jeszcze przed podjęciem zatrudnienia, a od dnia 2 grudnia 2006 r. nastąpiło pogorszenie stanu jej zdrowia powodujące całkowitą niezdolność do pracy. Oznacza to, że w dacie powstania całkowitej niezdolności do pracy wnioskodawczyni spełniła warunek z art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach. Całkowita niezdolność do pracy, będąca w tym przypadku skutkiem pogorszeniem się stanu zdrowia, który uprzednio powodował częściową

niezdolność do pracy, powstała już w wymaganym okresie ubezpieczenia, po podjęciu przez wnioskodawczynię zatrudnienia w Liceum Ogólnokształcącym w W. Od dnia 24 października 2006 r. do dnia 31 marca 2007 r. wnioskodawczyni sprawowała opiekę nad dzieckiem i okres ten, na mocy art. 7 pkt 5a ustawy o emeryturach i rentach, jest okresem nieskładkowym, wymienionym w art. 57 ust. 1 pkt 3 tej ustawy. Wobec tego wnioskodawczyni spełniła drugi z warunków przyznania prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy.

Co do ostatniego warunku, tj. posiadania wymaganych okresów składkowych i nieskładkowych, Sąd Apelacyjny stwierdził, że z art. 58 ust. 1 i 2 ustawy o emeryturach i rentach wynika, iż decydujące znaczenie dla ustalenia wymaganych okresów składkowych i nieskładkowych, koniecznych do przyznania prawa do renty, ma data powstania niezdolności do pracy. Przepis ten mówi o powstaniu niezdolności do pracy nie precyzując jednocześnie, czy ma to być niezdolność częściowa, czy też całkowita. Powoduje to, że stopień niezdolności do pracy ubezpieczonego pozostaje bez wpływu na spełnienie tej przesłanki, wystarczające jest ustalenie jakiegokolwiek niezdolności do pracy. W konsekwencji spełnienie wymogu posiadania przez wnioskodawczynię określonej ilości okresów składkowych i nieskładkowych należy badać na dzień 18 lutego 2003 r., jako na datę powstania niezdolności do pracy w stopniu częściowym. Wówczas wnioskodawczyni, urodzona w dniu 7 lipca 1980 r., miała ukończone 22 lata i zgodnie z art. 58 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach, aby nabyć prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy, powinna osiągnąć okres składkowy i nieskładkowy wynoszący łącznie co najmniej 3 lata, przy czym należy brać pod uwagę cały okres jej ubezpieczenia. Jak wynika z ustaleń organu rentowego, jak i Sądu pierwszej instancji, warunek ten został spełniony. Na dzień złożenia wniosku o rentę wnioskodawczyni legitymowała się okresami ubezpieczenia wynoszącymi łącznie 3 lata, 1 miesiąc i 23 dni. Dla oceny posiadania wymaganych okresów składkowych i nieskładkowych nie ma znaczenia pogorszenie się stanu zdrowia, aż do powstania całkowitej niezdolności do pracy. Przesłanek niezbędnych do przyznania świadczenia rentowego nie ocenia się bowiem odrębnie w stosunku do momentu powstania niezdolności do pracy częściowej i całkowitej. Sąd Apelacyjny uwypuklił, że łączne spełnienie wszystkich przesłanek wynikających z art. 57 ust. 1

ustawy o emeryturach i rentach nie musi nastąpić jednocześnie. Dla przyznania prawa do renty istotne jest, aby wszystkie warunki spełnione były w dacie złożenia wniosku o to świadczenie. Z powyższych względów Sąd ten uznał, że wnioskodawczyni spełniła wszystkie warunki niezbędne do przyznania prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, przyznając jej sporne świadczenie od początku miesiąca, w którym złożyła wniosek o przyznanie prawa do renty, tj. od grudnia 2011 r. do dnia 30 września 2016 r., czyli do daty wskazanej przez biegłych jako istnienie całkowitej niezdolności do pracy.

Powyższy wyrok zaskarżył skargą kasacyjną organ rentowy wnosząc o jego uchylenie w całości i oddalenie apelacji wnioskodawczyni od wyroku Sądu Okręgowego, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

W skardze kasacyjnej zarzucono naruszenie prawa materialnego, a mianowicie art. 57 ust. 1 pkt 2 i 3 w związku z art. 58 ust. 1 i art. 100 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach przez niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że wnioskodawczyni spełnia wszystkie przesłanki do przyznania prawa do renty z tytułu całkowitej niezdolności do pracy w sytuacji, gdy nie posiadała ona wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego oraz niezdolność do pracy nie powstała w okresach wymienionych w art. 6 ust. 1 pkt 1 i 2, pkt 3 b, pkt 4, 6, 7 i 9, ust. 2 pkt 1, 3-8 i 9a, pkt 10a, pkt 11-12, 13a, pkt 14a i pkt 15-17 oraz art. 7 pkt 1- 3, 5a, pkt 6 i 12 tej ustawy ani też w ciągu 18 miesięcy od ustania tych okresów.

Zdaniem skarżącego, stosownie do art. 58 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach, warunek posiadania wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego (art. 57 ust. 1 pkt 2 ustawy) uważa się za spełniony, gdy ubezpieczony osiągnął okres składkowy i nieskładkowy wynoszący łącznie co najmniej 3 lata - jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku powyżej 22 do 25 lat. Tymczasem Sąd Apelacyjny na gruncie tych przepisów, które pozostają ze sobą w związku, ustalił dwie różne daty powstania niezdolności do pracy. Otóż w oparciu o przesłankę z art. 57 ust. 1 pkt 2 w związku z art. 58 ust. 1 pkt 3 ustawy przyjął, że niezdolność do pracy wnioskodawczyni powstała w dniu 18 lutego 2003 r., gdy mieściła się ona w przedziale wiekowym 22 - 25 lat i dlatego wystarcza jej staż pracy 3 lat. Natomiast

odnośnie przesłanki z art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy Sąd ten uznał, że niezdolność do pracy powstała w dniu 2 grudnia 2006 r., biorąc pod uwagę pogorszenie się stanu zdrowia wnioskodawczynie, powodujące całkowitą niezdolność do pracy. Taka wykładnia cytowanych przepisów jest nieuprawniona, ponieważ w obrębie tego samego przepisu może funkcjonować tylko jedna i ta sama data powstania niezdolności do pracy. Sąd Apelacyjny powinien więc zdecydować czy jest to data powstania częściowej niezdolności do pracy, czy też data pogorszenia tej niezdolności i badać wymagany w art. 58 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach staż pracy na jedną z tych dat. Argumentacja Sądu Apelacyjnego, że art. 58 ust. 1 ustawy emerytalnej nie posługuje się określeniem stopnia niezdolności do pracy i dla spełnienia tej przesłanki wystarczy ustalenie jakiegokolwiek niezdolności do pracy nie jest przekonująca. Skarżący podniósł, że art. 57 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach nie posługuje się określeniem stopnia niezdolności do pracy, a zasady wykładni celowościowej wskazują, żeby zarówno na gruncie art. 57 ust. 1, jak i art. 58 ust. 1 tej ustawy pojęcie niezdolności do pracy rozumieć spójnie, w nawiązaniu do dat ich powstania.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną wnioskodawczynie wniosła o oddalenie skargi w całości oraz o zasądzenie od skarżącego na jej rzecz kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest uzasadniona. Przesłanki nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy określa art. 57 ustawy o emeryturach i rentach. Zgodnie z ust. 1 tego przepisu renta z tytułu niezdolności do pracy przysługuje ubezpieczonemu, który łącznie spełnia trzy warunki: jest osobą niezdolną do pracy (pkt 1), posiada wymagany okres składkowy i nieskładkowy (pkt 2), a niezdolność do pracy powstała w okresach enumeratywnie wymienionych w pkt 3 albo nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania tych okresów. Z kolei, w myśl ust. 2 – przepisu ust. 1 pkt 3 nie stosuje się do ubezpieczonego, który udowodnił okres składkowy i nieskładkowy, wynoszący, co najmniej 20 lat dla kobiety lub 25 lat dla mężczyzny oraz jest całkowicie niezdolny do pracy. Szczegółową regulację dotyczącą wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego, o którym mowa w art. 57 ust. 1 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach, zawiera art. 58 tej ustawy.

Stanowi on w ust. 1, że warunek posiadania wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego, w myśl art. 57 ust. 1 pkt 2, uważa się za spełniony, gdy ubezpieczony osiągnął okres składkowy i nieskładkowy wynoszący łącznie co najmniej: 1) rok – jeżeli niezdolność do pracy powstała przed ukończeniem 20 lat; 2) 2 lata – jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku powyżej 20 do 22 lat; 3) 3 lata – jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku powyżej 22 do 25 lat; 4) 4 lata – jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku powyżej 25 do 30 lat; 5) 5 lat – jeżeli niezdolność do pracy powstała w wieku powyżej 30 lat. Tylko w razie niezdolności do pracy powstałej po przekroczeniu 30 roku życia 5 – letni okres składkowy i nieskładkowy powinien przypadać w ciągu ostatniego 10 – lecia przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed dniem powstania niezdolności do pracy (art. 58 ust. 2). Jeżeli ubezpieczony nie osiągnął okresu składkowego i nieskładkowego, o którym mowa w ust. 1, warunek posiadania wymaganego okresu uważa się za spełniony, gdy ubezpieczony został zgłoszony do ubezpieczenia przed ukończeniem 18 lat albo w ciągu 6 miesięcy po ukończeniu nauki w szkole ponadpodstawowej, ponadgimnazjalnej lub w szkole wyższej oraz do dnia powstania niezdolności do pracy miał, bez przerwy lub z przerwami nieprzekraczającymi 6 miesięcy okresy składkowe i nieskładkowe (art. 58 ust. 3). Przepisu ust. 2 nie stosuje się do ubezpieczonego, który udowodnił okres składkowy, o którym mowa w art. 6, wynoszący co najmniej 25 lat dla kobiety i 30 lat dla mężczyzny oraz jest całkowicie niezdolny do pracy (art. 58 ust. 4).

Konieczność posiadania przez ubezpieczonego odpowiedniej ilości okresów składkowych i nieskładkowych wynika z tego, że renta z tytułu niezdolności do pracy nie jest świadczeniem o charakterze socjalnym na rzecz osób niezdolnych do pracy, pozostających bez związku z tytułem ubezpieczenia rentowego, ale jedną z form zabezpieczenia społecznego powiązaną z wymaganym okresem płacenia składek. W wyroku z dnia 7 września 2004 r., SK 30/03 (OTK-A 2004 nr 8, poz. 82) Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że ustawa o emeryturach i rentach zgodnie z zasadą sprawiedliwości społecznej i powiązaną z nią zasadą równości wobec prawa stanowi, iż uprawnienie do renty inwalidzkiej z tytułu niezdolności do pracy oraz do emerytury zależy od posiadanego okresu objęcia ubezpieczeniem. Toteż im ubezpieczony jest starszy, tym dłuższy okres ubezpieczenia powinien posiadać,

skoro dłuższy mógł być okres jego pracy zawodowej. Jednocześnie w wyroku z dnia 24 kwietnia 2006 r., sygn. P 9/05 (OTK ZU nr 4/A/2006, poz. 46), Trybunał Konstytucyjny podniósł, że świadczenia emerytalno-rentowe są przedmiotem praw, nabytych przez ubezpieczonego w związku z jego własnym udziałem w tworzeniu funduszu ubezpieczeniowego. Warunkiem nabycia praw do świadczeń z ubezpieczenia społecznego jest odpowiedni staż pracy, z czym wiąże się opłacanie składek przekazywanych na fundusz ubezpieczeniowy. Z tego względu celowo w art. 58 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach przewidziane są różne wysokości stażu ubezpieczeniowego konieczne do nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy przez osoby ubiegające się o to świadczenie w zależności od wieku, w którym powstała niezdolność do pracy.

W rozpoznawanej sprawie istota sporu sprowadza się do ustalenia spełnienia przez wnioskodawczynię tej przesłanki nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, którą w świetle art. 57 ust. 1 pkt 2 w związku z art. 58 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach jest posiadanie wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego. Warunek posiadania wymaganego stażu ubezpieczeniowego uzależniony jest od tego, kiedy powstała niezdolność do pracy. W przypadku powstania niezdolności do pracy przed rozpoczęciem aktywności zawodowej prawodawca przewidział dla tej kategorii osób inne świadczenia, między innymi rentę socjalną, zasiłki. To właśnie celem renty socjalnej jest kompensowanie braku możliwości nabycia uprawnień do świadczeń z systemu ubezpieczenia społecznego ze względu na to, że całkowita niezdolność do pracy powstała przed wejściem na rynek pracy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2010 r., II UK 172/09, LEX nr 584202). Dla nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy istotne zatem jest, aby niezdolność ta powstała w okresach wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach. Wówczas możliwe jest stwierdzenie, że naruszenie sprawności organizmu powoduje utratę zdolności do pracy przynajmniej zgodnie z poziomem posiadanych kwalifikacji zawodowych (art. 12 ust. 3 ustawy) i uniemożliwia dalszą aktywność zawodową. Wobec tego dla spełnienia warunku określonego w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach przez osobę częściowo niezdolną do pracy, której częściowa niezdolność do pracy nie powstała w okresach wyszczególnionych tym przepisem i wykonującą

pracę odpowiednią do zachowanych możliwości zdrowotnych przyjmuje się, że wymagane jest pogorszenie stanu zdrowia w stopniu uniemożliwiającym przynajmniej wykonywanie pracy w dotychczasowym ograniczonym stanie zdrowia zakresie. Sąd Najwyższy wielokrotnie w swoim orzecznictwie wskazywał, że pogorszenie istniejącej przed podjęciem zatrudnienia niezdolności do pracy w ramach danego jej stopnia uzasadnia prawo do renty, gdy po pierwsze powstało w okresach wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach oraz po drugie, gdy spowodowało autonomiczną utratę zdolności do wykonywania pracy w dotychczasowym zakresie (por. uchwałę z dnia 12 czerwca 1984 r., III UZP 24/84, OSNCP 1985 z 1, poz. 6 oraz wyroki: z dnia 17 stycznia 2002 r., II UKN 709/00, OSNP 2003 nr 20, poz. 497; z dnia 19 lutego 2002 r., II UKN 115/01, OSNP 2003 nr 24, poz. 598; z dnia 6 sierpnia 2014 r., II UK 513/13, OSNP 2016 nr 1, poz. 10; z dnia 24 czerwca 2015 r., I UK 357/14, LEX nr 1771400; z dnia 1 marca 2016 r., I UK 60/15, LEX nr 2021927). Jest to bowiem powstanie niezdolności do pracy powodujące autonomiczną utratę zdolności do wykonywania pracy w dotychczasowym zakresie bądź uniemożliwiające całkowite wykonywanie jakiejkolwiek pracy.

Kluczowym staje się zatem przyjęcie, czy okres składkowy i nieskładkowy wymagany do nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, określony w art. 58 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach, uzależniony jest jedynie od daty powstania niezdolności do pracy, czy też od daty powstania tej niezdolności, która przypada w okresach wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy, bo tylko wówczas powstała niezdolność uniemożliwia ubezpieczonemu wykonywanie aktywności zawodowej. W uzasadnieniu wyroku z dnia 20 września 2005 r., II UK 30/05 (OSNP 2006 nr 15 -16, poz. 246), Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy związane jest z ubezpieczeniem rentowym, które obejmuje ryzyko powstania niezdolności do pracy. Dlatego został wprowadzony wymóg posiadania odpowiednio długiego okresu ubezpieczenia przed zdarzeniem, w następstwie którego powstaje prawo od świadczeń z tego ubezpieczenia. Różnicowanie wymaganego okresu składkowego wynika z obiektywnych możliwości objęcia ubezpieczeniem społecznym, które może nastąpić najwcześniej po osiągnięciu wieku, w którym można rozpocząć zatrudnienie (16 lat) lub po

ukończeniu nauki. W tym kontekście stwierdzić należy, że okresy składkowe i nieskładkowe wymagane do nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, doprecyzowane w art. 58 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach, powinny być ustalane według daty niezdolności do pracy powstałej w okresach wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy. W obrębie tego samego przepisu, warunkującego łączne spełnienie przesłanek nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, nie mogą wobec tego występować dwie różne daty powstania niezdolności do pracy. Dlatego też prawidłowo zarzuca skarżący w uzasadnieniu skargi, że brak jest podstaw prawnych do dokonywania wykładni rozszerzającej lub funkcjonalnej bezwzględnie obowiązujących przepisów prawa ubezpieczeń społecznych, aby umożliwić ubezpieczonemu nabycie świadczenia. Sąd Najwyższy wielokrotnie zwracał uwagę, że przepisy prawa ubezpieczenia społecznego mają charakter bezwzględnie obowiązujący. Tworzą system prawa ścisłego, zamkniętego. Nie mogą być przeto interpretowane rozszerzająco, zwłaszcza przy zastosowaniu reguł wykładni aksjologicznej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 września 2014 r., I UK 39/14, LEX nr 1566716 czy z dnia 8 grudnia 2005 r., I UK 104/05, LEX nr 176313).

To, że zgodnie z art. 100 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach prawo do świadczeń określonych w ustawie powstaje z dniem spełnienia wszystkich warunków wymaganych do nabycia tego prawa, z zastrzeżeniem ust. 2, również nie oznacza, iż w ramach art. 57 ust. 1 pkt 2 i 3 w związku z art. 58 ust. 1 w stosunku do tego samego ubezpieczonego mogą być przyjmowane różne daty powstania niezdolności do pracy. Warunki nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, o których mowa w art. 57 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach, powinny być spełnione łącznie w odniesieniu do niezdolności do pracy, która powstała po podjęciu aktywności zawodowej ubezpieczonego i uniemożliwia ubezpieczonemu wykonywanie pracy co najmniej zgodnie z poziomem posiadanych kwalifikacji zawodowych. Z ustaleń faktycznych, które legły u podstaw zaskarżonego wyroku, którymi Sąd Najwyższy jest związany (art. 398¹³ § 2 k.p.c.) wynika natomiast, że wnioskodawczyni stosownie do daty powstania całkowitej niezdolności do pracy nie udokumentowała wymaganego art. 58 ust. 1 pkt 4 ustawy o emeryturach i rentach czteroletniego okresy składkowego i nieskładkowego.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy uwzględnił skargę kasacyjną i orzekł na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.

r.g.